

Ságat

Skal forvalte utmarka bedre – men: **Kommunene sliter med planarbeidet**



Motorferdsel griper inn i flere former for utmarksbruk i Finnmark, fra reindrift og næringsaktivitet til høsting og rekreasjon. NORCE-rapporten peker samtidig på at kommunene vil få et større ansvar for å balansere ulike behov og interesser i utmarka fremover.

Illustrasjonsbilde fra Skuohtanjárgga siida, reingjerde i Smørfjord. Foto: Irene Andersen

En ny rapport om utmarksbruken i Finnmark peker på behovet for bedre planlegging, samarbeid og lokal kunnskap. Samtidig sliter de fleste kommunene i fylket med planarbeidet. I Karasjok er kommuneplanens arealdel fortsatt fra 2005.

Yvette Mariann Stornes

(https://www.sagat.no/kontakt/author_contact/19559/author_contact_sig/f5ae8242c716ca21479b)

Publisert: 01.09.2026 kl 12:52

At finnmarkinger bruker utmarka mye er ingen overraskelse.

Men den nye rapporten «Utmarksbruk og utmarksnæringer i Finnmark», som NORCE har utarbeidet for Finnmark fylkeskommune, forsøker å gå bredere til verks enn tidligere undersøkelser.

Seniorforsker i NORCE Vigdis Nygaard sier til Ságat at rapporten både sammenstiller eksisterende kunnskap og presenterer nye data.

– Denne rapporten gir en mye større bredde i tilnærmingen til utmarksbruk da den sammenstiller kunnskap fra mange ulike kilder og presenterer nye data, forteller hun.

Rapporten ser blant annet på utmark som rekreasjon og friluftsliv, høsting og matauk og som kommersiell næringsaktivitet.

Grensene mellom de tre er imidlertid ikke nødvendigvis klare.

Hovedfunn i rapporten

- **Utmarka betyr mye for finnmarkinger.** Jakt, fiske, høsting, friluftsliv og annen bruk av naturen er viktig for livskvalitet, tilhørighet og bosetting.
- **Utmarksbruk forstås forskjellig.** Rapporten peker på at norske begreper som friluftsliv og utmark ikke alltid dekker samisk bruk og forståelse, blant annet meahcásteapmi.
- **Grensene er glidende.** Utmarksbruk kan være rekreasjon, matauk og høsting til eget bruk, men også kommersiell næringsaktivitet.
- **Utmarksnæringene har utviklingspotensial.** Særlig utmarksbasert reiseliv, blant annet jakt og fiske for tilreisende, trekkes frem som et område med mulighet for flere arbeidsplasser.
- **Mange næringsaktører ønsker likevel ikke stor vekst.** De fleste som driver utmarksbasert næring, har begrensede vekstambisjoner og er forholdsvis fornøye med dagens omfang.
- **Kommunene har en viktig rolle.** God utmarksforvaltning krever oppdaterte arealplaner, friluftskartlegging, samarbeid og tilstrekkelig plankapasitet.

- **Motorferdsel er viktig for tilgangen til utmarka.** Rapporten peker samtidig på at kunnskapen om omfanget og virkningene av motorferdselen fortsatt er begrenset.
- **Klimaendringer påvirker utmarksbruken.** Endringer i klima kan få konsekvenser både for kvaliteten på naturressursene og hvor tilgjengelige de er.

Rapporten «Utmarksbruk og utmarksnæringer i Finnmark» er utarbeidet av NORCE Research for Finnmark fylkeskommune.

Norsk og samisk forståelse

Et eget tema i rapporten er hvordan selve forståelsen av utmark kan variere mellom norsk og samisk sammenheng.

Nygaard trekker frem begrepene utmark, meahcásteapmi og friluftsliv.

I norsk lovgivning er «utmark» i stor grad definert som det som ikke er innmark. Den samiske forståelsen passer ikke nødvendigvis inn i det samme skillet.

Meahcásteapmi favner tradisjonell samisk bruk av naturen, der blant annet jakt, fiske, fangst, vedhogst og sanking inngår i en større sammenheng av selvberging, kultur, kunnskap og livsform.

Denne forskjellen har blant annet vært svært synlig i arbeidet med den nye motorferdselloven. Klima- og miljødepartementet har selv slått fast at samisk kultur ikke har det samme skillet mellom innmark og utmark som norsk lovgivning opererer med, og at begrepet «utmarksnæring» derfor vanskelig lar seg overføre direkte til samisk sammenheng.

Nygaard mener likevel ikke at NORCE-rapporten skal gi fasiten på hvordan utmarka bør forvaltes lokalt.

– Kommunene må selv bestemme hva som er best løsning for dem, sier hun.



Vigdis Nygaard, seniorforsker i NORCE peker på at utmarksbruk i Finnmark må forstås bredt, og at samisk og norsk forståelse ikke alltid sammenfaller. Hun mener rapporten kan gi kommuner og andre forvaltere et bedre grunnlag for planlegging, samarbeid og fremtidig bruk av utmarka. *Foto: Norce*

Trenger oppdaterte planer

Der rapporten peker på en mer konkret utfordring, er kommunenes kapasitet.

– For kommunene er plankapasitet en utfordring, og god utmarksforvaltning er blant annet avhengig av oppdaterte arealplaner og friluftskartlegginger, forklarer Nygaard.

Det er en utfordring Finnmark fylkeskommune allerede kjenner godt.

Personvern(#)

Fylkeskommunens eget prosjekt «Kommuneplan Finnmark» ble opprettet nettopp fordi kommunene har problemer med planarbeidet. Kartleggingen deres viste at de fleste kommunene i Finnmark har utfordringer med å gjennomføre kommuneplanarbeidet og med å rekruttere og beholde fagkompetanse.

Fylkeskommunen har også slått fast at mange kommuner har et etterslep av gamle planer, og at dette er særlig kritisk når det gjelder arealplanene. Gamle planer kan bygge på utdatert kunnskap og gi et dårligere beslutningsgrunnlag når arealer skal brukes eller vernes.



Rekreasjon i utmarka handler ikke bare om fysisk aktivitet, men også om ro, naturopplevelser og det å bruke tid ute. Den nye NORCE-rapporten viser at slike verdier er en viktig del av utmarksbruken i Finnmark. *Foto: Cecilie Bergan Stuedal*

Karasjoks plan er 21 år gammel

Karasjok er et tydelig eksempel.

Kommunens gjeldende arealdel ble vedtatt i 2005, under den tidligere plan- og bygningsloven. Kommunen skriver selv at planen er klar for revidering.

Karasjok er nå blant kommunene som får hjelp gjennom fylkeskommunens planprosjekt.

Arbeidet med en ny arealplan ble formelt startet i januar i år. Ved siste statusoppdatering i mai var planprogrammet ennå ikke vedtatt. Også Loppa, Gamvik, Vadsø, Vardø, Nordkapp og Porsanger får bistand med areal- eller kystsoneplanlegging.

Det kan få enda større betydning fremover.

Den nye motorferdselloven, som Stortinget vedtok i juni, legger uttrykkelig større vekt på lokalt selvstyre. Loven er ennå ikke trådt i kraft – kongen i statsråd (regjeringa) bestemmer tidspunktet – men kommunene får et betydelig ansvar for å finne løsninger som både ivaretar natur, friluftsliv samt samisk og annen tradisjonell kulturutøvelse.

– Det blir spennende å se hvordan kommunene kommer til å utnytte sitt lokale handlingsrom med ny motorferdsellov, sier Nygaard.



Multeplukking er en viktig del av høstingen fra utmarka i Finnmark. Rapporten peker på at slik bruk både handler om matauk, tradisjon og kunnskapsoverføring, og at grensene mellom friluftsliv, høsting og næringsaktivitet ofte er glidende. Foto: Lisa Wilhelmsen Vidal

Stort potensial – men holder igjen

Rapporten inneholder også ny kunnskap om dem som faktisk forsøker å skape næring av utmarksressursene.

Her fant forskerne ingen store overraskelser, men fikk bekreftet et interessant trekk:

Mange utmarksnæringsaktører ser muligheter, men har begrensede ambisjoner om å gjøre virksomheten særlig større.

– Ingen store overraskelser, men greit å få en bekreftelse på at tidligere analyse om utmarksnæringsaktørers begrensede ambisjoner om vekst, fremdeles er gyldig, sier Nygaard.

Ifølge rapporten er potensialet likevel stort. Troen på økt sysselsetting er størst innen utmarksbasert reiseliv, blant annet bedrifter som legger til rette for jakt og fiske for tilreisende.

Nygaard mener rapporten først og fremst kan bidra til større forståelse av hvor sammensatt hele feltet er.

– Den kan kanskje bidra til større bevissthet rundt et veldig komplekst saksfelt som krever mye samarbeid og helhetstenkning, avslutter hun.